

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษา
ตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ*
Training Curriculum Development for Moral Teaching at Primary School
Level by Monks in Moral Teaching Project of Ministry of Education

พระอเนก บุญโยประการ**
สุวิชัย โกศัลยวัฒน์***
ศรียรรณ ยอดนิล****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการสอน ความต้องการการฝึกอบรมการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษา และพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาสภาพปัญหาการสอนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 20 รูป โดยเลือกแบบเจาะจง การศึกษาความต้องการการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 226 รูป จากคณะสงฆ์ภาค 13 ใช้เทคนิคการสุ่มแบบแบ่งชั้น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร กลุ่มทดลองจำนวน 30 รูป โดยเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า

1. พระสอนศีลธรรมมีปัญหาการสอนในด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน
2. พระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการซึ่งอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 มีระดับความต้องการการฝึกอบรมการสอนโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านแผนการสอน ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านวิธีการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน และด้านสื่อการสอน
3. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า กลุ่มทดลองมีผลคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์สูงกว่าเกณฑ์ค่าเฉลี่ย .20 สำหรับการประเมินทักษะการเขียนแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองโดยรวมอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้กลุ่มทดลองมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรฝึกอบรมการสอนโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

คำสำคัญ : หลักสูตรฝึกอบรม/ การสอนศีลธรรม/ พระสอนศีลธรรม/ ระดับชั้นประถมศึกษา

*ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

****อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

The purposes of this research aimed to study the moral teaching problems and the teaching training needs at primary school level of monks in Moral Teaching Project of Ministry of Education, and develop training curriculum for moral teaching at primary school level by monks in Moral Teaching Project of Ministry of Education. The sample used for interview on the moral teaching problems included 20 monks in moral teaching project at primary school level were selected by purposive selection. The sample group used for questionnaire in accordance with the teaching training needs comprised of 226 monks in moral teaching project at primary school level from the region 13 were selected by stratified random sampling method. The training curriculum development was implemented covering four processes as follows: 1) curriculum plan, 2) curriculum design, 3) curriculum implementation, and 4) curriculum evaluation & revision. The experimental group consisted of 30 monks were selected by purposive selection. The research revealed that:

1. The moral teaching problems at primary school level of monks were found that conveyed the lack of knowledge and skill for the teaching as follows: the subject content and curriculum, the lesson plan, the teaching method, the instructional media, and the evaluation.

2. The training needs for moral teaching at primary school level of monks as overall and each element were high level. While the training needs were ranked in descending order, it could be arranged as the lesson plan, the subject content and curriculum, the teaching method, the evaluation, and the last one was the instructional media.

3. The training curriculum development was found that the relative growth score of the experimental group was above average at .20, the evaluation for lesson plan skill and the opinion for training curriculum of the experimental group as overall were high level.

Keywords : Training Curriculum/ Moral Teaching/ Monks in Moral Teaching Project/
Primary School Level

บทนำ

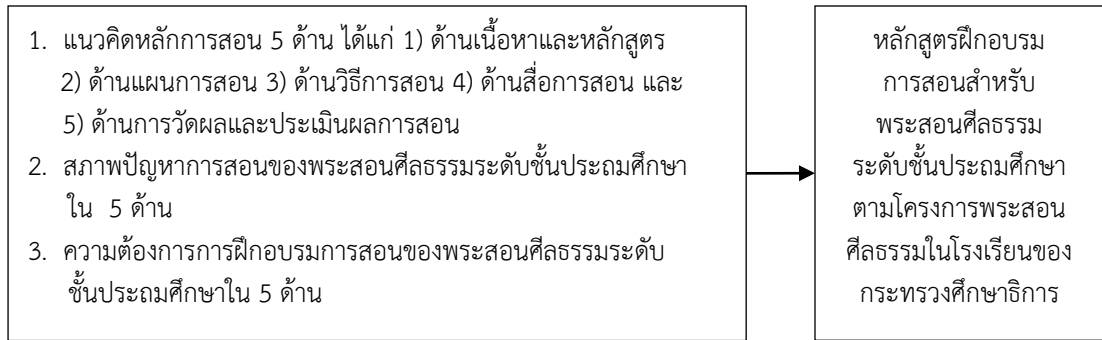
“พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย” มาแต่โบราณกาล (สำนักงานพระสอนศีลธรรม, 2558, หน้า 1-2) เด็กไทยสมควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับวัย และเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริง (ผกา สัตยธรรม, 2557, หน้า 3) การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมตามโครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ต้องเรียนรู้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 5) จะเห็นได้ว่า หลักสูตรดังกล่าวเน้นการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้กระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ทุกชั้น และทุกระดับการศึกษาตลอดระยะเวลาเรียน 12 ปีก็ตาม แต่ก็ยังพบว่าการบริหารและการจัดการศึกษา

สาระพระพุทธศาสนายังขาดประสิทธิภาพ ขาดความเอาใจใส่ สถานศึกษาหลายแห่งไม่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนอย่างจริงจัง อีกทั้งไม่ให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในสาระพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้เข้ามาเป็นครูหรือวิทยากรในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและครบวงจรทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความซาบซึ้ง ขาดการปฏิบัติ และขาดการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างทั่วถึง โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้กำหนดขึ้นและเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 (สำนักงานพระสอนศีลธรรม, 2558, หน้า 25) ภาระงานสำคัญ คือ เป็นผู้ช่วยสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังนั้นพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจด้านการสอน หลักการสอน หรือวิชาชีพรู จึงจะปฏิบัติการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อศึกษาการพิจารณาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ที่จะผ่านการคัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่เป็นพระสอนศีลธรรม พบว่า ไม่ได้มีการระบุคุณสมบัติด้านวิชาชีพรูอย่างชัดเจน (สำนักงานพระสอนศีลธรรม, 2558, หน้า 38) การผ่านการอบรมจากหน่วยฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งที่จะระบุถึงความรู้ด้านวิชาชีพรูแต่ก็เป็นเพียงระยะสั้นเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้การปฏิบัติการสอนของพระสอนศีลธรรมขาดประสิทธิภาพ และจากรายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมของสำนักพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2553) ที่ศึกษาการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทุกภูมิภาคทั่วประเทศ พบว่า พระสอนศีลธรรมสอบตกในเรื่องการสอนพระพุทธศาสนา ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์ ด้านการวัดและการประเมินผล พระสอนศีลธรรมมีจำนวนน้อยที่ใช้วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่อการสอน และการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย พระสอนศีลธรรมควรจะได้รับ การพัฒนาด้านการสอนเพิ่มเติม การฝึกอบรมเป็นวิธีการหนึ่งที่มีประโยชน์เพื่อการพัฒนาบุคลากรทางด้านเทคนิค วิชาการ และความชำนาญการ (เด่นพงษ์ พลละคร, 2551) การฝึกอบรมจะมีประสิทธิภาพได้นั้นจะต้องมีหลักสูตรการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพด้วย ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
2. เพื่อศึกษาความต้องการการฝึกอบรมการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
3. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาการสอนของพระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษา ผู้ให้ข้อมูลเป็นพระสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด จำนวน 20 รูป โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive selection) จากพระสอนศีลธรรมที่มีประสบการณ์ทางการสอนตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษา ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการสอนและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ตอนที่ 2 ศึกษาความต้องการการฝึกอบรมของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจความต้องการการฝึกอบรมเป็นพระสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด จำนวน 226 รูป ใช้เทคนิคการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) โดยใช้จังหวัดที่สังกัดคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์ในการแบ่งชั้น และสุ่มรายชื่อพระสอนศีลธรรมในแต่ละจังหวัดโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ตามจำนวนที่กำหนดแต่ละจังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม เพื่อสอบถามความต้องการการฝึกอบรมการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ตอนที่ 3 พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร โดยออกแบบการทดลองแบบกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว (One group pre-test)

post-test design) มีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง ทดลองนำไปใช้กับกลุ่มทดลอง คือ พระสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี จำนวน 30 รูป ใช้ระยะเวลาทดลอง 3 วัน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ค่าคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัญหาการสอน

การศึกษาสภาพปัญหาการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการมีปัญหาการสอนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน ซึ่งส่งผลทำให้การปฏิบัติงานการสอนในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละด้านมีปัญหามาจากพระสอนศีลธรรมขาดความรู้ ความเข้าใจในขอบเขตเนื้อหาและเป้าหมายของหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน วิธีการสอน การเลือกใช้สื่อการสอน และวิธีการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ยังพบว่าพระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่สอนโดยอาศัยประสบการณ์และความชำนาญทางด้านพระพุทธศาสนาเท่านั้น ขาดการสร้างแรงจูงใจในการเรียนของเด็ก ส่งผลให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติการงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ยังบกพร่องอยู่ ซึ่งโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้กำหนดภาระงานสำคัญของการเป็นพระสอนศีลธรรมประการหนึ่ง คือ เป็นผู้ช่วยสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยภาระงานประการนี้พระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้ ความเข้าใจด้านการสอน หลักการสอน หรือวิชาชีพครู จึงจะปฏิบัติการสอนในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับที่ สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2553, หน้า 2) ได้กำหนดคำว่า “วิชาชีพ” ว่าหมายถึง วิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักทางการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ แสดงว่าวิชาชีพครูครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลการสอนด้วย สะท้อนให้เห็นถึงผลการวิจัยข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาที่อยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 มีปัญหาการสอน เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครู ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สำนักพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2553) ที่ศึกษาการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ผลการศึกษาพบว่า พระสอนศีลธรรมสอตกในเรื่องการสอนพระพุทธศาสนาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พระสอนศีลธรรมมีจำนวนน้อยที่ใช้วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผลที่หลากหลาย

2. การศึกษาความต้องการการฝึกอบรม

การศึกษาความต้องการการฝึกอบรมของพระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 มีระดับความต้องการการฝึกอบรมการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.62, SD = 1.07$) เมื่อพิจารณารายด้าน อยู่ระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านแผนการสอน ($\bar{X} = 3.74, SD = 1.04$) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ($\bar{X} = 3.70, SD = .98$) ด้านวิธีการสอน ($\bar{X} = 3.59, SD = 1.07$) ด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน ($\bar{X} = 3.56, SD = 1.11$) ส่วนลำดับสุดท้าย ได้แก่ ด้านสื่อการสอน ($\bar{X} = 3.51, SD = 1.14$) นอกจากนี้ พระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่มีความสนใจเข้าร่วมการฝึกอบรมการสอน คิดเป็นร้อยละ 66.37 และระยะเวลาที่เหมาะสมในการฝึกอบรม

ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการใช้ระยะเวลา 3 วัน คิดเป็นร้อยละ 47.35 ซึ่งผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าพระสอนศีลธรรมมีความต้องการที่จะเข้าร่วมการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในวิชาชีพครู อันเนื่องมาจากพระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติงานภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ จึงจะปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ตั้งไว้ เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนจะต้องมีคุณภาพเพียงใดนั้นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ คุณภาพการสอนของครู ครูถือเป็นปัจจัยหลักอันสำคัญยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนซึ่งก็คือเยาวชนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ ครูเปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระบวนการจัดการศึกษา โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นถือได้ว่า พระสอนศีลธรรม เปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการพระสอนศีลธรรมเช่นกัน จากข้อค้นพบจากผลการศึกษาสภาพปัญหาการสอนของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาซึ่งอยู่ในความดูแลของคณะสงฆ์ภาค 13 สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการขาดความรู้ ความเข้าใจในวิชาชีพครูซึ่งครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน สอดคล้องกับข้อค้นพบจากผลการศึกษาความต้องการการฝึกอบรมการสอนของพระสอนศีลธรรมซึ่งอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 มีระดับความต้องการการฝึกอบรมการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระสอนศีลธรรมเห็นถึงประโยชน์ของการฝึกอบรมการสอน ซึ่งเนื่องมาจากการฝึกอบรมการสอนดังกล่าวตรงตามความต้องการและความสนใจที่จะเรียนรู้และเพิ่มพูนความรู้ พัฒนาทักษะความสามารถนั้นแสดงให้เห็นว่าถึงความต้องการที่จะเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาที่อยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ภาค 13 ส่วนใหญ่มีอายุ 41 ปีขึ้นไปถือได้ว่าเป็นวัยผู้ใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่โดย Lindeman (1962) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใหญ่อยากจะเรียนต่อเมื่อมีความต้องการและความสนใจที่จะเรียน และการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้เขาเกิดความพึงพอใจ และสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่โดย Knowles (1983) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องการความรู้เพื่อจะเรียนรู้โดยจะมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการและสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองว่าเขาจะได้นำผลการเรียนรู้ไปใช้ในการควบคุมสถานการณ์และจะนำความรู้หรือสิ่งที่ได้รับนั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการควรจะครอบคลุมการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาทักษะในวิชาชีพครูหรือการสอนให้ครบทั้ง 5 ด้านซึ่งตรงตามข้อค้นพบจากผลการศึกษาความต้องการการฝึกอบรมการสอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Shao (2005) ที่ได้ศึกษาความต้องการของครูเกี่ยวกับการฝึกอบรมการพัฒนาวิชาชีพในเรื่องเกี่ยวกับการนำหลักสูตรใหม่ไปใช้ของครูที่สอนโรงเรียนเกษตรกรรม ที่อยู่ในโครงการนำร่องการศึกษาด้านเกษตรกรรม ในประเทศจีน 12 โรงเรียน พบว่า ครูต้องการให้มีการฝึกอบรมอย่างน้อยปีละครั้ง ในเรื่องเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดกิจกรรมต้องการความรู้และทักษะในด้านการพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการสอน

3. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ

3.1 การวางแผนหลักสูตร

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ และวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการสอน และตอนที่ 2 การศึกษาความต้องการการฝึกอบรม เพื่อวางแผนหลักสูตรใช้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเลือกเนื้อหาสาระ พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระสอนศีลธรรมที่เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้เป็นผู้ที่มีความรู้

ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการสอน สามารถนำความรู้ ความเข้าใจ และทักษะไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนได้อย่างสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้กำหนดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรจากการคัดเลือกประเด็นที่พระสอนศีลธรรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการการฝึกอบรมใน 3 ลำดับแรกของแต่ละด้านทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลการสอน ไว้เป็นข้อมูลสำหรับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการในขั้นตอนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Taba (1962) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การวิเคราะห์สภาพปัญหา การสำรวจความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม เป็นแนวทางที่สำคัญในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สอดคล้องกับแนวคิดของ Saylor and Alexander (1981) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ขอบเขตของการกำหนดเป้าหมายมี 4 ประการ คือ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย พัฒนาการของบุคคล ความสามารถทางสังคม ทักษะการเรียนรู้และความชำนาญเฉพาะด้าน

3.2 การพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรฝึกอบรมการสอนที่พัฒนาขึ้นมาเบื้องต้นประกอบด้วย 6 ส่วน คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) หน่วยการเรียนรู้ 4) กิจกรรมการเรียนรู้ 5) สื่อประกอบการฝึกอบรม และ 6) การวัดและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับที่ ยุทธ โกยวรรณ์ (2559, หน้า 47) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมจะประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์คล้ายคลึงกับหลักสูตรทั่วไป เพียงแต่หลักสูตรฝึกอบรมจะมีขอบเขตที่แคบกว่า องค์ประกอบหลักสูตรฝึกอบรมจึงคล้ายคลึงกับหลักสูตรทั่ว ๆ ไป โดยมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ วัตถุประสงค์หลักสูตรฝึกอบรม หรือวัตถุประสงค์ปลายทาง วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือวัตถุประสงค์นำทาง เนื้อหาหรือหน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้หรือเทคนิควิธีการจัดฝึกอบรม สื่อการเรียนรู้ ซึ่งเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมแบ่งออกเป็น 8 หน่วย ได้แก่ หน่วยที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (3 ชั่วโมง) หน่วยที่ 2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการสอนโดยใช้การสาธิต (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 3 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการสอนโดยใช้เกม (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 4 การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 5 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสื่อการสอน (1 ชั่วโมง 30 นาที) หน่วยที่ 6 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการสอน (1 ชั่วโมง 30 นาที) หน่วยที่ 7 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการประเมินสภาพจริง (1 ชั่วโมง 30 นาที) หน่วยที่ 8 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ (4 ชั่วโมง 30 นาที) รวมจำนวน 18 ชั่วโมง เนื่องจากเป็นความต้องการการฝึกอบรมการสอนที่ศึกษาแล้วในตอนต้น สอดคล้องกับที่ วุฒิพงษ์ ทองก้อน (2554, หน้า 195) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี ทำให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการ และความจำเป็นของผู้ใช้หลักสูตรให้มากที่สุด ผลการพิจารณาตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรด้านความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.40 - 5.00 และมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ในระดับสูง ตั้งแต่ .80 ถึง 1.00 ในระดับค่อนข้างสูงอย่างน่าเชื่อถือ จากผลการพิจารณาตรวจสอบของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ยืนยันได้ว่าหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษามีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกับการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า หลักสูตรฝึกอบรมฉบับนี้มีองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมครบสมบูรณ์ และมีความเหมาะสมและสอดคล้องสัมพันธ์กัน เนื่องมาจากผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Taba (1962) Saylor and Alexander (1981) และแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมของ ชูชัย

สมิติไกร (2549) และสมชาย กิจยรรยง (2546) ประกอบด้วยหลักใหญ่ ๆ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบหลักสูตร โดยกำหนดโครงสร้าง หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดกิจกรรม สื่อการสอน และการประเมินผล ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรโดยคำนึงถึงความเหมาะสม และขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตรเพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลลักษณ์ แก้วจินดา (2554) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อาศัยแนวคิดหลักกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ Taba โดยปรับประยุกต์เป็น 5 ขั้นตอน พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาตามกรอบแนวคิดที่เลือกใช้มีคุณภาพที่สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ได้สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้วยกิจกรรม และกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาด้วยหลักสูตรดังกล่าวนี้มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมในระดับมาก

3.3 การนำหลักสูตรไปใช้

ผลการนำหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง ได้แก่ พระสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี จำนวน 30 รูป โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมจำนวน 3 วัน ระหว่างวันจันทร์ที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2561 ถึงวันพุธที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2561 ณ ห้องประชุม “อุมา วิเชียรฉาย” ใต้หอประชุมพุทธมณฑลจังหวัดจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยดำเนินกิจกรรมตามแผนการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการสังเกตพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองที่เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า พระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองมีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ในขณะที่รับฟังการบรรยายจากวิทยากรประจำหน่วยการฝึกอบรมแต่ละหน่วยพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองมีการศึกษาและแสวงหาความรู้จากเอกสารการฝึกอบรมและสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการฝึกอบรม มีการซักถามปัญหาข้อสงสัยเมื่อเปิดโอกาสให้ถาม วิทยากรเป็นคณาจารย์จากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี และมีความเป็นกันเองสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการฝึกอบรม ส่งผลให้พระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้และให้ความร่วมมือในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้จัดการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้สอดคล้องกับสภาพปัญหาการสอน และความต้องการการฝึกอบรมการสอนของพระสอนศีลธรรมที่เป็นกลุ่มทดลอง สอดคล้องกับที่ ยุทธ ไกยวรรณ (2559, หน้า 15) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรมจะเกิดจากการวิเคราะห์ความต้องการของบุคคลหรือของหน่วยงานอันจะเป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นแนวทางที่จะพัฒนาบุคลากรไปในทิศทางที่ต้องการ หรือเกิดจากการค้นหาความบกพร่องในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรเพื่อการพัฒนาบุคลากรไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

3.4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

3.4.1 ผลเปรียบเทียบคะแนนของแบบทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังฝึกอบรมของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองโดยใช้การคำนวณคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองสูงกว่าเกณฑ์ค่าเฉลี่ย .20 คือตั้งแต่ .50 ถึง 1.00 ซึ่งผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งผลที่ได้นี้เป็นบทพิจารณาจากคะแนนของแบบทดสอบวัดความรู้ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงจากการเปรียบเทียบผลการทดสอบหลังการฝึกอบรมและผลการทดสอบก่อนการฝึกอบรม นั่นคือ พระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมมากกว่าก่อนการฝึกอบรม แสดงว่า หลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่พัฒนาขึ้นมา นั้นมีผลต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนครอบคลุม

ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผล และประเมินผลการสอนของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัมปนาท บริบูรณ์ (2550) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิถีชีวิตตามแนวคิดเป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองโดยวิธีกระบวนการกลุ่ม พบว่า ผลการเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองหลังการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าก่อนทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.4.2 ผลการประเมินทักษะการเขียนแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองสูงกว่าเกณฑ์ค่าเฉลี่ย 3.51 ซึ่งอยู่ในระดับที่มีทักษะการเขียนแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจนถูกต้องระดับมาก แสดงว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมานั้นมีผลให้พระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองมีทักษะการเขียนแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจนถูกต้องอยู่ในระดับมาก เนื่องจากจากกิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยได้เน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมประจำหน่วย การฝึกอบรมโดยใช้หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการฝึกอบรมนั้นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้วิทยากรในแต่ละหน่วยการฝึกอบรมมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการบรรยายเนื้อหา ประจำหน่วยการฝึกอบรมเป็นอย่างดี มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ตามขอบข่ายของหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้นมีผลให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมหรือพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการเขียนแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วารุณี อัครโภคิน (2554) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า คะแนนทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารหลังการฝึกอบรมสูงกว่าคะแนนก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.4.3 ผลการประเมินความคิดเห็นต่อหลักสูตรฝึกอบรมของกลุ่มทดลองมีผลคะแนนความคิดเห็นต่อหลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ค่าเฉลี่ย 3.51 คือตั้งแต่ 3.97 ถึง 4.66 และกลุ่มทดลองมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณารายข้อ อยู่ระดับเห็นด้วยมากที่สุด 11 ข้อ ระดับเห็นด้วยมาก 26 ข้อ อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง 1 ข้อ คือ ระยะเวลาในการฝึกอบรมในหน่วยที่ 8 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนการสอนหรือแผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมและน่าสนใจ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ กล่าวคือ เนื้อหาวิชาที่นำมาฝึกอบรมมีความเหมาะสม ทันสมัย น่าสนใจและสามารถนำไปใช้ได้จริง การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการฝึกอบรมมีส่วนเสริมสร้างให้พระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรกับพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเป็นกันเอง ส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและทำให้บรรยากาศในการฝึกอบรมไม่น่าเบื่อ สื่อประกอบการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการฝึกอบรมมีความเหมาะสมและน่าสนใจ สถานที่จัดการฝึกอบรมจัดได้อย่างเหมาะสม สะดวกสบาย รวมทั้งสิ่งที่ได้รับจากการฝึกอบรมมีประโยชน์อย่างมากและสามารถนำไปใช้ได้จริงในการปฏิบัติงานการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมการสอนสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้สอดคล้องกับความต้องการการฝึกอบรมของพระสอนศีลธรรมกลุ่ม

ทดลองหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมเมื่อนำไปทดลองใช้ฝึกอบรมจริง หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าวนี้จึงสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของพระสอนศีลธรรมกลุ่มทดลองหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัลลภ พัฒนาพงศ์ (2554) ที่ศึกษาเรื่อง การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมนักพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะอาชีพ พบว่า ผู้บริหารเกี่ยวกับการฝึกอบรม นักพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะอาชีพนี้มีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมใจ กงเติม (2553) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสอนคิดวิเคราะห์สำหรับผู้สอนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมตามสภาพปัญหา ความจำเป็นและความต้องการของพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาในความปกครองของคณะสงฆ์แต่ละภาค
2. ควรจัดการฝึกอบรมโดยกำหนดระยะเวลาให้สอดคล้องกับเนื้อหา โดยอาจมีการเพิ่มระยะเวลาในการฝึกอบรมหรือจัดการฝึกอบรมแบบต่อเนื่อง
3. ควรมีการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระสอนศีลธรรมระดับชั้นประถมศึกษาตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน 5 ด้านได้แก่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านแผนการสอน ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลประเมินผลให้ลึกซึ้งและละเอียดแต่ละด้านต่อไป
2. ควรนำรูปแบบและวิธีการของหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรที่มีพระสงฆ์เป็นผู้สอน เพื่อจะได้ข้อค้นพบด้านการสอนของพระสงฆ์ที่กว้างขึ้นต่อไป
3. ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้สนใจอาจมีการศึกษากับพระสอนศีลธรรมในความปกครองของคณะสงฆ์ภาคอื่น ๆ หรืออาจมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระสอนศีลธรรมในความปกครองของคณะสงฆ์ 2 ภาค หรือมากกว่า เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). *รายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม*. กรุงเทพฯ: CURS ภาลดาพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ชุมชนุส สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กัมปนาท บริบูรณ์. (2550). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิถีคิดตามแนวคิด เป็นของนักเรียนโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองโดยวิธีการกระบวนการกลุ่ม*. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชูชัย สมितिไกร. (2549). *การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2551). *การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม*. เชียงใหม่: ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เด่นพงษ์ พลละคร. (2551). *การนำความรู้ทางทฤษฎีการบริหารบุคคลไปใช้ปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ผกา สัตยธรรม. (2557). *การสอนจริยธรรมสำหรับเยาวชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์.
- ยุทธ ไถยวรรณ. (2559). *การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วัลลภ พัฒนพงศ์. (2554). *การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมนักพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะอาชีพ*. ดุษฎีนิพนธ์ ศึกษาศตรอุตสาหกรรมดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- วารุณี อัครโกศล. (2554). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิไลลักษณ์ แก้วจินดา. (2556). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น*. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วุฒิพงษ์ ทองก้อน. (2554). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะการประกันคุณภาพสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี*. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมใจ กงเต็ม. (2553). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมชาย กิจยรรยง. (2546). *การพัฒนาทีมงาน*. กรุงเทพฯ: มัลติอินฟอร์เมชันเทคโนโลยี.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม. (2558). *รายงานการประเมินเรื่องการติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2553). *รวมกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบบังคับ ประกาศ สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ยงพลเทรตติ้ง.
- Knowles, M. S. (1983). *The Adult Learner : Theory and Practice*. Kent: Croom Helm.
- Linderman, E. L. (1962). *The meaning of adult education*. Montreal: Harvest House.
- Saylor, G. J., & Alexander, W. M. (1981). *Planning Curriculum for Schools*. New York: Holt Rinehart, & Winston.
- Shao, X. (2005). *Teacher Training and Curriculum Reform in Chinese Agricultural Schools*. Retrieved from <https://etda.libraries.psu.edu/catalog/6278>
- Taba, H. (1962). *Development Curriculum : Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace, & World.